

TEORII ALE PERSONALITATII

Personalitatea este unica. Constatam similaritatea între oameni și cu toate acestea, sesizăm că indivizii posedă caracteristici speciale sau combinații de caracteristici care-i disting unii de ceilalți. Fiecare psiholog oferă o versiune unică, o perspectivă proprie asupra naturii personalității, care devine definiția sa de lucru.

Personalitatea se referă la acele caracteristici ale unei persoane care justifică consecvența comportamentelor sale.

Teoriile asupra personalității pot fi comparate prin intermediul conceptelor pe care acestea le utilizează, atunci când autorii le oferă răspunsuri la întrebările ce? de ce? cum?.

Teoria freudiană a personalității reprezintă prima și cea mai influentă teorie psihologică asupra persoanei. Toate celelalte teorii sau modele au apărut în reacție la sau în prelungirea ei. Conceptul ei cheie este cel de interacțiune (între elementele ei structurale: id, ego, supra-ego), de unde și denumirea consacrată de abordare psihodinamică. Cercetările lui Freud s-au centrat preferențial asupra problematicii conștientului, pe care a studiat-o cu multă pasiune. Cea mai însemnată contribuție a sa la studiul inconștientului rezidă în accentul pus pe modalitățile prin care inconștientul ne poate influența gândirea și acțiunile.

În primele teoretizări asupra psihicului uman, Freud a definit structura personalității în termeni de inconștient, preconstient și conștient – modelul topografic. Conștientul, în viziunea freudiană, se relaționează cu toate acele fenomene sau reprezentări de care noi suntem conștienți la un moment dat. Preconstientul decupează fenomenele care pot deveni conștiente, dacă ne concentrăm atenția asupra lor. Inconștientul circumscrie fenomene sau reprezentările inaccesibile conștientului și care nu nici nu pot fi conștientizate dacă în condiții cu totul speciale. Cu toate acestea, Freud nu a fost prima persoană care a acordat atenție proceselor inconștiente, el a fost primul psiholog care a explorat analitic calitățile proceselor inconștiente și a evidențiat importanța majoră pe care acestea le au în derularea experiențelor cotidiene.

Pentru a depăși neajunsurile modelului topografic, în 1923 Freud a dezvoltat un model alternativ – modelul structural. Aceasta descrie personalitatea apelând la alte trei construcții: ID, EGO, SUPRAEGO. El atrage atenția asupra faptului că cele trei componente (ID, EGO, SUPRAEGO) nu trebuie judecate ca trei compartimente separate în mintea noastră; dimpotrivă, accentul trebuie să cadă pe interacțiune, deoarece ele se îmbină precum secțiunile unui telescop sau culorile într-o pictură. Tocmai din acest motiv, tratarea lor nu poate fi făcută separat.

Id – este singura componentă a personalității care este prezentă încă de la naștere. El adăpostește instinctele și întreaga energie psihică a individului. În concepția lui Freud, el reprezintă „întunericul din adânc”, nucleul inaccesibil al personalității, un cazan în clocot plin cu pulsiuni”. Rolul său este de a transforma trebuințele biologice în tensiunea psihică.

Ego-ul în jurul vârstei de 6-8 luni, desprinzându-se din id, începe treptat să se dezvolte. Formarea ego-ului este ajustată de experiențele corporale care îl ajută pe copil să se diferențieze între eu și non-eu. Ego-ul este un fel de fațadă a id-ului care îmbracă id-ul așa precum scoarța cerebrală învelește creierul. El se întinde peste conștient, preconstient și inconștient. Este singura componentă a personalității capabilă să interacționeze nemijlocit cu mediul înconjurător (obiectual și social); înțelept și rațional, elaborându-și planuri realiste, menite să satisfacă nevoile id-ului.

Supraego se formează printr-un proces când copilul începe să interacționeze cu standardele părinților săi. El este o parte specială a ego-ului, care se observă și judecă, mai presus de orice, comportamentele individului. Supraego-ul este parțial conștient, parțial inconștient. Începe să se dezvolte în jurul vârstei de 3-5

ani, si nu va înceta pana la maturitate sa interiorizeze caracteristici morale ale părinților, dascălilor, idolilor adolescentei si ale altor figuri autoritare.

Procesele personalitatii sunt expresia acestor modalitate prin care energia individului este exprimata , transformata sau blocata. In concepția freudiana, toata energia psihica rezida in stări de excitație ale organismului care căuta as se exprime pentru a obține detensionarea sistemului. Aceste stări e excitație , Freud le-a numit instincte. In primele sale formulări teoretice au fost supuse atenției doua categorii de instincte: ego-instinctele – ce exprima in tendințele autoconservative ale individului si instinctele sexuale – care au fost relaționate cu nevoia de perpetuare a speciei. Intra o varianta teoretica ulterioara întâlnim instinctul vieții si instinctul morții.

In teoria psihanalitica , procesele reflecta de fapt funcționarea dinamica a personalitatii, mai precis dinamica instinctelor. Freud spune despre instinct: poate fi blocat , poate fi exprimat intr-o forma modificata sau descărcata in forma sa primara de existenta. Relațiile de influenta reciproca dintre exprimarea si inhibarea unui instinct fundamentează caracterul dinamic al teoriei psihanalitice.

Elementul cheie al acestei funcționari îl constituie conceptul de anxietate. Mecanismele anxietății reflecta cel mai bine relațiile funcționale dintre structurile personalitatii. In aceasta triada a personalitatii, ego-ul menține echilibrul intre cerințele mediului, presiunea libidoului si severitatea egoului.

Freud a identificat trei tipuri de anxietate: nevrotica, realista, morala.

Ego-ul are la dispoziție o serie de mecanisme defensive: represia, raționalizarea , negarea si regresia, pe care le utilizează pentru a face fata atât amenințărilor severe din partea id-ului, cat si celor ale supraego-ului.

Din perspectiva psihanalitica, se considera ca intr-o evoluție fireasca, individul trebuie sa treacă prin anumite stadii ale dezvoltării: dezvoltarea gândirii si a instinctelor. Dezvoltarea proceselor gândirii se focalizează preferențial pe modificări evolutive ce permit trecerea de la procesele primare la cele secundare de gândire. Procesele primare de gândire sunt relevate de „limbajul inconștientului”, iar cele secundare nu se descoperă prin „limbajul conștientului”.

In cea mai mare parte, teoria psihanalitica a dezvoltării se concentrează asupra dezvoltării instinctelor. Se pornește de la ideea ca sursa dezvoltării acestora o reprezintă stările fiziologice de excitație a organismului care tind sa se localizeze in anumite regiuni corporale, numite zone erogene. In fiecare perioada evolutiva sursa principala de excitație si energie tinde sa se focalizeze pe o anumita zona urmând apoi un calendar de schimbare pana la maturitate. Acesta evoluție parcurge cinci stadii: stadiul oral, anal, folic, latentă, genital. Una dintre metodele propuse de psihanalisti pentru recunoașterea pulsionilor, conflictelor si dorințelor, este a testelor nestructurate (proiective) de personalitate care pot fi:

- Teste cu pete de cerneala – Testul Rorschach si testul Holtzman
- Tehnici verbale – Testul asociatiilor libere, testul completării e propoziții
- Tehnici figurile – Testul răspunsului la frustrare.

Una din orientările majore din psihologie este Behaviorismul iar B.F. Skinner este cel mai faimos reprezentant al behaviorismului radical contemporan. Paradigma behaviorista a fost lansata de catre J.B. Watson, cel care la începutul secolului trecut a avansat ideea ca personalitatea este întrutotul influențata de mediu. Behaviorismul este o abordare psihologica care are ca si obiect de studiu doar comportamentul observat. Potrivit acestei orientări, comportamentul e determinat de factori externi mediului si este sa se exercite o influenta pozitiva asupra oamenilor, schimbând conditiile de mediu, inclusiv pe cele sociale. Schimbarea poate sa apară pe tot parcursul vieții unei persoane. In concluzie el studiază individul si presupune ca actele oamenilor sunt determinate de factori externi, nu de forte interioare persoanei.

In teoria lui Skinner asupra personalitatii, abordarea comportamentala a personalitatii pune accentul pe specificitatea situaționala si minimalizează importanta predispozițiilor generale de răspuns cu privire la importanta stimulilor din mediul extern.

Exista puține concepte structurale si se pune accent redus pe structura.

B.F.Skinner a propus o teorie a comportamentului bazata pe principiul numit de el condiționare operanta, care descrie cum comportamentul este influențat de efectele sale, cunoscute sub numele de recompensa si pedeapsa.

Unitatea structurala cheie in abordările comportamentale in general, si in abordarea lui Skinner , in particular este răspunsul. Răspunsurile variază de la un simplu reflex(ex. salivatia la vederea mâncării, tresărirea la un sunet puternic), la comportamente complexe (ex,rezolvarea unei probleme matematice, forme subtile de agresivitate). Componenta critica a definirii răspunsului este ca aceasta reprezintă un comportament extern, observabil.

Schinel a argumentat ca cele mai bune comportamente operante ce pot fi folosite in scopul cercetării sunt acelea care apar in mod distinct si repetat, astfel incot ele pot fi observate si cuantificate cu claritate. Invitarea e apoi măsurata prin schimbarea (creștere sau scădere) in rata (sau in frecventa) a unui răspuns operant, pe parcursul timpului.(Skinner,1950,1953 b)

El precizează ca organismul insasi este cauza primara a comportamentului, totodată făcând distincția intre raspuns- reflex- raspuns operant afirmând ca nu toate comportamentele sunt guvernate de regulile condiționării operante.

Skinner este cel care a introdus termenii de condiționare clasica (cc) si „condiționare operanta(c.o), pentru a deosebi modelul invatarii reflexe ale lui Pavlov(cc) de modelul sau (co)(Schiner, 1953).

In condiționarea clasica, apariția întăririi pozitive sau a pedepsei nu depinde de ceea ce face subiectul.

In condiționarea operanta, Skinner a fost de acord cu Pavlov si Watson ca exista comportamente invatate prin condiționare clasica. Marea majoritate a situațiilor de invatare sunt determinate influențate decisiv de ceea ce se întâmpla după ce se realizează un anumit comportament. Altfel spus :”comportamentul este modelat si menținut de consecintele sale”(Skinner 1971/1972). Orice eveniment care creste probabilitatea de apariție a unui comportament, fie prin prezenta sa (întărire pozitiva), fie prin dispariția sa (întărire negativa) este prin definiție o întărire. Comportamentul operant implica un răspuns atât din partea persoanei(ori a altui organism), cat si din partea mediului.

Exista doua cai principale de a creste frecventa un ui răspuns :întărirea pozitiva (de obicei, numita simplu „întărire”) si întărirea negativa. Exista , de asemenea ,doua cai de a scădea frecventa unui răspuns : pedeapsa si excitația. In limbajul comun, o persoana se adteaza făcând mai frecvent acele lucruri care determina creșterea consecințelor nefavorabile (întărire vegetativa).

O întărire pozitiva e orice stimul(eventiment)a cărui prezenta sporește recenta comportamentului asupra căruia acționează (Skinner 1953,a,p185). Întăririle pot fi :primare si secundare .

O întărire negativa este „orice stimul a cărui retragere accentuează (sporește frecventa)unui comportament (Skinner ,1953).

Toate tipurile de întărire pozitiva sau negativa cresc frecventa răspunsului. In opoziție cu acestea, pedeapsa scade frecventa lui.

Pedeapsa este un stimul care, daca e prezentat imediat după un răspuns, scote rata acestuia. Efectul imediat al pedpsei este prin definiție, reducerea frecvenței unui comportament operant.

Perspectiva skinneriana asupra dezvoltării personalitatii subliniază importanta programelor de întărire in dobândirea si efectuarea comportamentelor. Termenul „program de întărire ” se refera la o relație specifica intre răspuns si întărire.

Astfel exista :

- Întărirea continua –răspunsurile care produc mereu întărire se spune ca fac parte dintr-un program de întărire continua
- Întărirea în proporție fizica –programele acestea întăresc comportamentul in funcție de nr. de răspunsuri care au fost emise.
- Întărirea in proporție variabila – întăririle sunt date in funcție de nr. de răspunsuri ale organismului.
- Întărirea la interval fix –întăresc răspunsuri bazându-se pe trecerea timpului.

- Întărirea la interval variabil –in funcție de intervalele de timp care se schimba de la o întărire la alta.
- Programe multiple – sunt adoptate comportamente mult mai complexe, realizând răspunsuri variate, in funcție de diferite programe.

O alta abordare a personalitatii este Teoria umanista a personalitatii. Rogers este inițiatorul unei abordări psihoterapeutice consacrate, cunoscuta inițial ca terapia nonauctiva sau centrata pe client, iar mai recent ca terapia centrata pe persoana. Ea este exemplul tipic de abordare fenomenologica, arătând de ce oamenii pot fi intelesi si chiar trebuie intelesi- prin intermediul modului in care se percep pe ei insusi, precum si lumea din jurul lor.

De-a lungul vieții sale Rogers a încercat sa îmbine intuitivul cu obiectivul , sa combine sensibilitatea fata de nuanțele experienței cu importanta acordata rigorilor științei. Rogers a subliniat calitățile pozitive, tendința de auto-realizare a persoanei. A pus in evidenta necesitatea de a înțelege experiența subiectiva a individului sau, cu alte cuvinte câmpul sau fenomenal.

Conceptul structural, cheie al teoriei lui Rogers asupra personalitatii este conceptul de sine. Conform tezelor rogersiene individul percepe obiectele exterioare si propriile experiențe, atașându-le semnificației.

Percepțiile, alături de semnificațiile pe care acestea le primesc, alcătuiesc un sistem ce reprezintă câmpul fenomenal al individului. Sinele nu „face” nimic prin el insusi,ci doar coordonează comportamentul individual. El este un set organizat de percepție; ce se afla la dispoziția conștiinței, deci poate deveni conștient. Legat de el apare conceptul „sinelui ideal”care este acea imagine de sine pe care individul dorește cel mai mult sa o posede.

Rogers spunea ca șinele este un element important al experienței umane si ca scopul fiecărui individ este de a deveni cu adevărat el insusi.

Pentru a evalua imaginea de sine, este adesea folosita tehnica W-sort. In acest tip de cercetare, experimentatorul ii oferă subiectului un grup de cartonase, fiecare cuprinzând o fraza referitoare la o trăsătura de personalitate. Se cere sa ordoneze cartonasele începând de la frazele pe care le considera cele mai caracteristice pentru ei insusi, pana la cele mai puțin caracteristice.

In ceea ce privește personalitatea, Rogers subliniază rolul schimbării. Pentru el, tendința fundamentala a individului este catre realizarea propriului potențial.

A redus importanta acordata comportamentelor ce urmăresc reducerea tensiunii psihice, sporind, in schimb, semnificația auto-realizării ca motiv uman central. Aceasta implica deschiderea catre experiența si capacitatea de a o integra intr-o imagine mai diferențiată despre sine. Oamenii acționează astfel incot sa păstreze consistenta sinelui si sa mențină congruenta dintre percepțiile legate de sine si experiența. In acest sens, experiențele percepute ca periculoase pot fi împiedicate sa ajungă in sfera conștiinta.

Oamenii au o permanenta nevoie de a fi apreciați pozitiv. Dar când aprecierea pozitiva e condiționata, ei au tendința de a elimina din conștiința anumite experiențe si de a-si limita potențialul de auto-realizare .

Rogers considera ca forte ale dezvoltării exista in fiecare individ. Pe măsura ce șinele se dezvolta, se dezvolta si nevoia de apreciere pozitiva a individului. Din punct de vedere al psihologiei dezvoltării, preocuparea majora a lui vizează mediul familial in care se dezvolta copila; fie creste liber, intr-o stare de congruenta, având posibilitatea de a-si manifesta potențialul, fie se dezvolta pe fondul unui sentiment de incongruenta cu sine, devenind ulterior un individ defensiv.

Dezvoltarea sănătoasa a personalității au la baza un climat familial in care copilului i se oferă posibilitatea ed a experimenta.

Un alt mod de abordare a personalitatii o reprezintă Teoria social –cognitiva care pune accent pe originile sociale ale comportamentului si pe importanta proceselor cognitive, in toate aspectele funcționarii umane.

Ea are câteva caracteristici care o particularizează: reliefaarea individului ca agent de acțiune, supralicitarea originilor sociale ale comportamentului, relevarea importantei proceselor

cognitive in dezvoltarea personalitatii , accentul pus pe cercetarea sistemica,dovezile privind posibilitatea invatarii unor comportamente complexe in absenta oricaror întăriri.

Teoria social cognitiva curenta pune accent pe o concepție conform căreia persoana este activa. Respingând atât concepția ca indivizii sunt exclusiv conduși de forte interne, Bandura a denumit determinismul reciproc, precizând ca indivizii sunt influențați de forțele de mediu, dar in același timp ei au libertatea de a alege cum sa se comporte.

Structurile personalitatii reliefate de teoria social cognitiva se refera in principal la procesele cognitive. Cele mai importante concepte structurale sunt:competentele,deprinderile scopurile si sinele.

Competentele sunt modalitatea de a judeca problemele de viata cat si la deprinderi comportamentale de efectiv aceste probleme.

Conceptul de scop se refera la capacitatea indivizilor de a anticipa viitorul si de a fi automotivati.

Sinele se refera la procesele care tin de functionarea psihologica a individului.

Teoria social cognitiva se diferentiaza de alte teorii ale personalitatii prin aceea ca pune accent pe doua procese distincte:invatarea observationala si autoreglarea.

Invatarea observationala se refera la capacitatea de a invata comportamente complexe prin observarea altora. Se subliniaza distinctia dintre achizitia unui comportament si executia efectiva a acestuia,oferindu-se argumente empirice. Un caz particular de invatare a reactiilor emotionale prin observare altora il reprezinta conditionarea vicarianta.

Conform teoriei social cognitive, comportamentul este mentinut prin experienta\ sau consecinte anticipate, mai mult decat prin consecintele imediate. Comportamentul indreptata catre un anumit scop poate fi explicat astfel prin standardele de performanta impuse si prin consecintele anticipate. Asadar o persoana isi stabileste mai intai standarde si obiective, iar apoi recurge la judecati evaluative relativ la abilitatile sale.

Teoria social-cognitiva pune accent pe dezvoltarea competentelor cognitive,expectantelor, obiectivelor,standardelor,sentimentului de autoeficacitate si a functiilor autoreglarii prin invatare observationala si experienta directa. Aceasta teorie poate fi ilustrata luand in considerare doua domenii: agresivitatea si amanarea recompensei. Agresivitatea este invatata prin observarea unor modele agresive si prin experienta directa. Cele trei surse ale comportamentului agresiv sunt: consecintele externe directe, experientierea vicarianta a consecintelor la altii si consecintele autoproduse.

Capacitatea de a amana o recompensa este determinata de consecintele expectate, care sunt influențate de observare consecintelor la modele si de reacțiile personale. Strategiile de amânare a recompensei: reguli interne, distragerea atenției, concentrarea pe calitățile abstracte ale stimulului.

Teoria social-cognitiva diferă de alte teorii care prevăd stadii fixe de dezvoltare si tipuri de personalitate. In viziunea lui Bandura si Nichel, persoanele isi dezvoltă deprinderi si competente in domenii particulare.

Prezentând cele patru teorii ale personalitatii, Teoria psihanalitica a personalitatii,Teoria behaviorista a personalitatii, Teoria umanista a personalitatii si Teoria social-cognitiva a personalitatii s-a constatat ca psihologii aparținând diverselor scoli au avansat definiții si teorii ale personalitatii pe care le-au susținut.

Bibliografie :

Opre Adrian , Psihologia personalitatii , Pedagogia invatamantului primar si preșcolar. MEC 2007